

Husmannsplass på Tangen graves ut

Søndre Åsgårdstua på Tangen ligger an til å bli den første husmannsplassen i Norge som blir arkeologisk utgravd. Det kan skje i september neste år.

ARNT OLAV VELTEN

974 24 739 · ave@h-a.no

TANGEN: Sammen med utgravingen av tuftene etter husmannsplassen vest for Tangen sentrum, arbeides det med planer om å lage en kulturminnesti mellom et utvalg av de mange husmannsplassene som eksisterer i dette området. Mye av det avgjørende vil være hvor det er best å ta seg fram til fots. Samtidig er det et mål å kunne merke av alle plassene på et kart.

Ny del av historien

– Mens storgardene har bevart sin historie, vil større kunnskap om husmannsplassene åpne en ny del av historien for mange, sier Bjørg Karin Ringen og Hilde R. Amundsen.

Sammen med Sjur Harby og Disen Kolonial står de to entusiastene bak prosjektet med husmannsplassene. Et seminar på Tangen menighetshus førstkomende torsdag markerer starten for prosjektet.

Synliggjør plassene

– Det er for å synliggjøre plassene og livet der at vi har gått i gang med dette nå i kulturminneåret. Dette blir et såkalt formidlings- og tilretteleggingsprosjekt, og vi har Tangen skole med som interessert, sier de to.

HUSMANNSPASS: Hilde R. Amundsen (til venstre) og Bjørg Karin Ringen på de nedgrodde tuftene etter Søndre Åsgårdstua. Denne plassen kan bli den første arkeologiske utgravingen av en husmannsplass i Norge. FOTO: ARNT OLAV VELTEN

Det er foreløpig ikke valgt noen tuft å grave ut, men det er registrert 36 bosteder på et lite område på Tangenhalvøya, så valgmulighetene skulle være store. Trolig går det i retning av at Søndre Åsgårdstua blir valgt. Plassen lå under gården Åsgård, som hadde ti husmannsplasser. De andre gårdene er Kongsparten, Helset, Trosviken og Dillerud.

Har med skolen

– Vi ser for oss en utgraving under faglig ledelse av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), i samarbeid med skolen og med hjelp fra Sverige. I Sverige, der det

har vært tradisjon for å grave også i nyere tids kulturminner, er det allerede gjort utgravninger av husmannsplasser. Utgravingen kan begrenses til en uke, der vi åpner små ruter i terrenget, sier de to.

Forholdsvis tett

Husmannsvesenet i Norge ble formelt lagt ned rundt forrige århundreskifte. Mange plasser er fraflyttet og lagt ned, mens andre lever videre som småbruk. Noen steder, som på Tangen, ligger plassene forholdsvis tett sammen. Det ble dannet små samfunn med stier mellom plassene, og der barna lekte sammen.

– Det foreligger en del skriftlig materiale som forteller om husmannsplassene. Vi håper å kunne finne ting som har sin egen lille historie, og det blir også spennende om vi finner ting som enda eldre enn de siste årene plassene var bebodd, sier Bjørg Karin Ringen og Hilde R. Amundsen.

Gravd i Värmland

Utgravninger fra Värmland i Sverige har brakt fram rester etter for eksempel bygningsmaterialer, fajanse og smievirksomhet.

Det vil bli arbeidet med kulturminnestien fram til den arkeologiske utgravingen neste høst.

– Skilt vil fortelle om plassene, med bilder der det er tilgjengelig, tekst og kanskje noen undringsspørsmål.

De 13 plassene

Foreløpig er 13 plasser vurdert til å knytte sammen stien. Disse er Søberg søndre og nordre, Åsgårdstua søndre og nordre, Toppen, Menninga, Lure, Gjerdingen, Grinda, Skinnfelmakerløkka, Kalllykkja, Skjærsvæen og Helsetmarken. Byingen/Kongspartstuen og Bekkevold og flere plasser under Helset vil bli vurdert.

Husmann og bonde inngikk leieforhold

TANGEN: Husmennene hadde et leieforhold som innbefattet en omfattende arbeidsplikt på gården, eller en årlig avgift i form av kontanter. I tillegg kunne husmennene arbeide for bonden på såkalt tilsigelse, arbeid de fikk betalt for. Før landbruksmaskinene var det stort behov

for manuell arbeidskraft på gårdene.

Det var to typer husmenn, med og uten jord. Husmannen med jord var mest vanlig på Østlandet. Husmennene hadde ofte en liten åkerlapp til eget bruk, litt hanning, noen husdyr, en potetåker og ofte en liten kjøkkenhage. Ikke

sjelden flyttet husmannsfamilie fra plass til plass, og kunne i løpet av livet ha bodd på mange steder under ulike kår.

Husmannen eide ikke plassen, og det var ingen sikkerhet for at neste generasjon kunne overta en veldrevet husmannsplass. Ofte lå husmannsplassene på mark

som lett kunne legges til gården i neste omgang. Neste generasjon kunne kanskje bli henvist til et nytt sted som måtte ryddes i utmarka.

Antall husmenn vokste raskt fra 1600-tallet, og under folketellinga i 1901 utgjorde de 30 prosent av befolkningen. Toppen ble nådd i

1855, med 65.000 husmenn. Utvandringen til USA, flytting fra landsbygda til byene og fradeling til småbruk gjorde at antallet deretter sank.

Storgardsområdene på Hedmarken hører med blant distriktene som regnes som «husmannsområder».

Utgravingen på plakaten torsdag

TANGEN: Utgravingen av en husmannsplass på Tangen kommer til å bli introdusert på et seminar på Tangen menighetshus torsdag. Seminaret er i regi av Sjur Harby og Disen Kolonial, og har tittelen *Husmannsplasser – bare «steinrøysa nedi bakken?»*

– På seminaret vil vi se på sta-

tus for plassene i dag, på hustuftene som arkeologisk kildemateriale, på husmannsvesenet som lokalhistorisk fenomen og på plassene som inspirasjon og som rammen om et moderne liv, sier Sjur Harby.

På seminaret vil arkeolog Susanne Petterson fortelle om ut-

gravninger i Värmland, og lokale ressurspersoner vil se på husmannsplasser og husmannsvesenet fra forskjellige vinkler.

– Vi har aldri brydd oss med å grave ut en husmannsplass her i Norge. Kanskje er noe av grunnen at det er knyttet mye vondt til husmannsvesenet, og at det-

te er noe man har villet fjerne sporene etter. I dag er det stort sett unnselige tufter igjen etter husmannsplassene, men det er viktig å se at dette er spor etter mange menneskers historie, sier Sjur Harby.

Sjur Harby

FOTO: REMI LAAKSO